

שיעור אחד עשר

עוד באותו ענין

כמובא בשיעור הקודם, התוס' בסוגיין (ג ע"ב, ד"ה דיני) חילקו בין רוב חשוב לרוב שאינו חשוב, היינו שכל מה שהולכים אחר הרוב [בין בממונות בין בנפשות] היינו דווקא היכא שזה "רוב חשוב וטוב". ומה שאמר שמואל (ב"ק כז ע"ב) אין הולכין בממון אחר הרוב היינו ברוב "שאינו טוב וחשוב".

והבאנו דברי השב שמעתתא (ש"ד פ"ו, ע"פ הריטב"א בקידושין נ ע"ב) שביאר את דברי התוס', שרוב התלוי בטבע העולם ולא ניתן להשתנות בשום אופן, הוא רוב חשוב וטוב. ואילו רוב התלוי במנהג בני אדם והוא ניתן לשינוי כסוגיית הגמ' בב"ק - אינו רוב טוב.

והנה, כמה מן הראשונים¹ לא הסכימו לחילוק זה שהביאו התוס' כאן, ויתרה מזו - תוס' בב"ק (כז ע"ב ד"ה קמ"ל) גם כן לכאורה לא הסכימו עם דברי התוס' אצלנו אלא חילקו באופן אחר, דמה שאמר שמואל אין הולכין בממון אחר הרוב היינו בכל דיני ממונות חוץ מב"ד, כי שם אמרינן אוקי ממונא בחזקת מריה, ויש מיעוט וסמוך מיעוטא לחזקה. משא"כ בדיינים המיעוט כמאן דליתא דמי, וממילא הולכים אחר הרוב. וז"ל התוס' שם:

וי"ל, דהתם גבי דיינים שאני דחשיב מיעוט דידהו כמי שאינו וליכא למימר התם אוקי ממונא בחזקת מריה דהא ב"ד מפקי מיניה אבל גבי שאר ממון דאיכא מיעוט וחזקה לא אזלינן בתר רובא.

כלומר, לדעת תוס' יש לחלק בין מקום של דיינים ששם לא הולכים אחר החזקה, כי המיעוט נחשב כמי שאינו, לבין סתם ממונות שבהם יש מיעוט קיים המצטרף לחזקה, ולא אזלינן בתרה.

אמנם, ישנן שתי אפשרויות להבין בתוס': או שהמיעוט שבב"ד בטל ומופקע לחלוטין (וכ"כ מהרלב"ח, והו"ד בקונטרס הספיקות כלל ו אות ב), וממילא נותרה רק החזקה

¹ עיין במגיד משנה פט"ו מהל' איסורי ביאה הכ"ו שהאריך בזה והעלה דלא כהתוס', ולכן נקט שם שאם יש תינוק גוי שהתערב בתינוקות ישראל וכשהגדיל שורו הוזק ע"י שור של יהודי, יכול היהודי לומר לו: הבא ראייה שאתה יהודי ואשלם לך, דאע"פ דאי אזלינן בתר רובא יהודי אתה, אין הולכין אחר הרוב, ואף ברוב שהוא במציאות.

והיא בפני עצמה אינה עומדת בפני דעת הרוב הנוגדת אותה. או שנאמר שדעת המיעוט כן קיימת, אלא שהחזקה מעיקרה מתבטלת ואינה עומדת נגד דעת הרוב, ולכן אע"פ שיש את דעת המיעוט - דעת הרוב גוברת עליה.

בקונה"ס (שם אות ג) דחה את דברי מהרלב"ח, משום שלדידו המיעוט בב"ד מתבטל כלפי הרוב רק בב"ד הגדול של ע"א ששם אם המיעוט עומד בדעתו לא גרע מזקן ממרא. אמנם בב"ד קטנים של כ"ג אין המיעוט מחויב לבטל את דעתו², לכן לא היה נראה לו לחלק כך בין ב"ד לבין שאר ממונות, דבשניהם המיעוט קיים.

לכן נראה, שאפשר לבאר את דברי התוס' בדרך הראשונה (שהמיעוט נחשב כמי שאינו) ע"פ יסוד שייסד מרן הגר"ח מבריסק (סטנסיל, סימן רכט). הגר"ח מבאר, שלולי שחידשה התורה שהולכים אחר הרוב היינו אומרים בפשטות שצריך דעה אחידה של כל הדיינים - הן בג' בן בכ"ג יכריעו כל הדיינים פה אחד לחיוב או לזכות. לאחר שחידשה תורה דין רוב קיי"ל להלכה שלא צריך את דעת כל הדיינים אלא רק את רובם. אמנם, א"כ יש לשאול - הלא למעשה פסק הדין ניתן רק ע"י המחייבים שהם הרוב ולא ע"פ כ"ג ממש, א"כ כאשר אומרת התורה שהולכים אחר הרוב זה סותר את מה שאומרת התורה שצריך כ"ג דיינים לדיני נפשות וג' לדיני ממונות.

מיישב הגר"ח, שמצאנו ברוב שני דינים; האחד - הלך אחר הרוב, ודין זה נאמר בספקות כגון חתיכה ספק כשרה ספק טריפה שהולכים אחר רוב חנויות. והשני - רובו ככולו, כלל זה לא נאמר לגבי ספק שהולכים בו אחר הרוב, אלא במקום שיש חסרון שלימות, ששם יש כלל 'רובו ככולו', כגון אם שחט רוב שני סימנים בבהמה הרי הוא כשוחט שני סימנים ורובו ככולו וכשרה. דוג' נוספת - יין של איסור שהתערב בתוך יין של היתר שהוא בטל ברוב בשיעור ששיעורו חכמים. הכיצד - כיון שיש כאן רוב היתר, אע"פ שודאי שיש כאן מיעוט של איסור, חידשה התורה שהמיעוט מתבטל לרוב ומקבל את דיני הרוב.

והנה, המקור לדין ביטול ברוב ע"פ רש"י (חולין צח ע"ב, גיטין נד ע"ב) הוא מהפסוק 'אחרי רבים להטות'. ויש להבין - הלא הפסוק הזה מלמד שבפסק דין הולכים אחר הרוב, אך מניין לנו לומר שהרוב מבטל את המיעוט?

² ובקובץ הערות (סימן טז) כתב להדיא, שאם המיעוט חושב אחרת מהרוב אינו צריך לבטל את דעתו מפני הרוב שהרי הוא סובר שנכון להלכה כמותו.

מבאר הגר"ח, שהפסוק הזה נאמר בבית דין ומלמדנו את שני הדברים, כי שניהם שייכים בב"ד; יכול להיות מצב שמגיע לפני בית הדין דין שבמציאות ע"פ הרוב נקבע כך, וכך יקבעו, ויכולה להיות מציאות שרוב דיינים אומרים כך ומיעוט אומרים כך, ושם מה שהולכים אחר הרוב זה הדין של 'רובו ככולו' ושל 'בטל ברוב', כלומר שכאן חידשה התורה שהמיעוט מתבטל והופך לחלק מהרוב, כך שלמעשה גמר הדין ינתן בסוף על פי כל הכ"ג, כי המיעוט בטל ברוב מדין רובו ככולו.³

גם לדברי הגר"ח יוצא שלמעשה הפסק נקבע רק ע"פ הרוב, אלא שהתחדש לנו שדעת המיעוט מתבטלת כאילו הם סוברים כדעת הרוב, כלומר שהדיינים שהם המיעוט בדעתם, דעתם מתבטלת ונחשבת כדעה שנמצאת חוץ לבית הדין.

אלא קשה על זה מהגמ' לקמן (דף ל ע"א) המעלה הו"א שאם הדיינים טעו המיעוט יהיה חייב לשלם כמו הרוב, כי הדין נפסק גם על פיהם. והרי לדבריו המיעוט לא גרם לטעות כלל אלא רק הרוב גרמו לטעות, כי בזה שהם הרוב הם ביטלו את דעת המיעוט, וא"כ מה ההו"א לחייב את המיעוט לשלם?

ועוד, הגמ' (לג ע"ב) אומרת ע"פ הראשונים⁴ דאזלינן לזכות אחר רוב דעות ולא רוב דיינים, כלומר שאם רוב הדיינים נוקטים לחיוב אבל יש מן התלמידים שמצטרפים לזכות [שהרי הכל יכולים ללמד זכות כדברי המשנה] - נפסק ע"פ רוב הדעות שהן לזכות. ולכאורה דבר תימה הוא - מדוע לא הולכים אחר הרוב בכה"ג אלא אחר המיעוט של הדיינים? אלא ודאי צריך לומר לדעות אלו בראשונים שמה שהולכים אחר הרוב היינו אחר רוב דעות ולא אחר רוב דיינים, והרי לדברי הגר"ח גם בכה"ג

³ המרדכי (חולין רמז תקצג) שואל כיצד אפשר ללכת אחר הרוב בדיינים, הלא קי"ל כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, היינו שבקבוע הוי ספק שקול, וא"כ היאך נלך אחר רוב בדיינים? הגר"ט (בהערות על דברי הגר"ח שם) מיישב קושיא זו לאור הביאור הנ"ל. לדבריו כל הדין שקבוע כמחצה על מחצה הוא נכון רק ברוב כזה שהוא בעצמים כגון בחתיכה, שאז אנו אומרים שהולכים אחר הרוב רק במקרה שפרש ולא במקרה שהוא קבוע. אבל בדיינים אין אנו הולכים אחר הרוב של האנשים שנמצאים לפנינו כי באמת הם קבועים ולא פרשו, אלא הולכים אחר רוב דעות שלהם, שרוב הדעות הוא כצד אחד, וכאן לא שייך לומר שזה קבוע, כי סו"ס יש כאן רוב דעות לצד אחד. ומעתה, לאחר שהוברר לנו שיש רוב דעות לחד גיסא, כאשר באים לפסוק על פי אותו רוב אנו באים לפסוק בעצם ע"פ הכלל 'רובו ככולו' כדאמרן, שהמיעוט בטל לרוב, וממילא בכלל זה לא שייך הדין 'כל קבוע כמחצה על מחצה דמי', כי כלל זה אומר שכל הדיינים נחשבים כנותנים פסק אחד, ומה שייך לומר כאן קבוע כמחצה על מחצה.

⁴ עיין שם בחידושי רבינו יונה, ועוד.

לכאורה היה צריך ללכת אחר רוב דיינים כי זו גזירת התורה שרוב הדיינים נחשב ככולם והמיעוט בטל!

ועוד נשאל, מהגמ' (מ ע"א) האומרת שגם בעל דין יכול ללמד על עצמו זכות, וכך פסק הרמב"ם (סנהדרין פ"י ה"ח) שהוא עולה למנין המזכין. והלא זה חוכא ואיטלולא - הבעל דין יכול לזכות את עצמו? ! הכיצד? אלא שלדברי הראשונים הנ"ל זה מובן, כי אנו מחפשים רוב דעות בב"ד ולא רוב דיינים, ולכן גם דעת בעל דין יכולה להתקבל כדעה רלוונטית לזכות. ואם כן שוב קשה על יסודו של הגר"ח האומר שחידשה תורה רובו ככולו - מדוע הולכים אחר רוב דעות נגד רוב דיינים?

לכן נראה לומר שהחידוש של התורה ברוב דיינים הוא לא שרובו ככולו כדעת הגר"ח, אלא שכאשר רוב דיינים אומרים דבר אחד, אין אנו אומרים שהמיעוט צריך לבטל את דעתו [כדברי מהרלב"ח] ולא שהוא בטל לרוב [כדברי הגר"ח], אלא אנו אומרים לדיינים שהם בדעת המיעוט שאע"פ שדעתם נכונה לשיטתם בדינים אחרים, בדין זה כיון שהרוב לא סובר כמותם עליהם להורות להלכה כדעת הרוב ג"כ נגד דעתם. כלומר, שחידשה התורה שבדיינים כאשר הרוב אומרים דבר אחד, המיעוט מצווה להורות ג"כ כדעת הרוב, כך שהדין יוכרע ע"פ כ"ג ממש, ומ"מ אין המיעוט מבטלים את דעתם בעלמא, לכן אם יזדמן להם דין אחר למשל, הם יוכלו לומר שוב את הדעה הראשונית שלהם. וממילא מובן שאין סתירה בתורה - צריך פסק דין על פי כ"ג, ופסק דין זה יקבע על פי דעתם של הרוב, רק שהמיעוט יוכרחו להורות בדין זה נגד דעתם אלא כדעת רוב.